

SUREC

Slovak

Ukraine

Research

Educational

Centre

newsletter

BORDER STUDIES

Optimálne hranice štátu (časť 1.)

Alexander Duleba
autor je riaditeľom RC SFPA

Vzťah medzi mocou, štátom a hranicou je možné vysvetliť prostredníctvom ďalšej definície štátu: štát je organizovaná spoločnosť. Základom organizácie spoločnosti/štátu je moc, ktorá môže mať rôzne podoby. Každá ľudská činnosť v sebe obsahuje prvky moci, resp. môže byť použitá na jej prejavenie alebo presadenie. Moc sa prejavuje v podobe autority. Základnou charakteristikou autority je jedno mocenské centrum. Bez neho štát ako organizovaná spoločnosť nemôže existovať; má dva hlavné rozmery: intenzívny rozmer moci, t. j. vnútorný systém organizácie štátu, resp. politický systém a extenzívny rozmer moci, t. j. optimálny priestor štátu daný jeho hranicami. Extenzívny (priestorový) rozmer moci nemá iba vonkajšiu orientáciu. V rovnakej miere, ak nie vo väčšej, sa týka vnútorného vývinu štátu. Vnútropolitický systém, teda spôsob organizácie moci v rámci komunity (štátu) je spoludeterminovaný priestorom, ktorý je v dispozícii štátu. Podobne priestor a jeho charakteristiky podmieňujú i procesy vývinu komunity od počiatočných stupňov organizovanosti až po sformovanie etnického alebo národného spoločenstva, štátu a pod. Niektoré faktory sú určené charakterom priestoru a urýchľujú tento proces, pôsobiac na

pozitívne, iné zasa naopak pôsobia negatívne, brzdia proces vývinu a prehľbovania organizácie komunity, t. j. formovania sa národa, štátneho útvaru, resp. organizovanej komunity.

Tam kde je reč o priestore musí byť reč i o jeho hraniciach. V tomto zmysle vzniká otázka ako je možné definovať optimálny priestor štátu a aké sú jeho optimálne hranice? V prípade, že sa dopustíme vedomej „totálnej abstrakcie“ v prospech geografického determinizmu, mali by sme pripustiť platnosť nasledujúcej tézy: prirodzené hranice vytvárajú prirodzené mocenské priestory, vnútri ktorých je efektívnosť a následne i intenzita komunikácie medzi členmi komunity a prvkami spoločenskej štruktúry vyššia a hlavne výhodnejšia ako navonok. Takéto uzavreté priestory pre seba si zákonite vytvárajú vlastné a špecifické podmienky pre rozvoj hospodárstva a kultúry. Zároveň ich existencia je samostatným faktorom, ktorý si vyžaduje, rast organizovanosti komunity

a formovanie štátu, ktorý zefektívni organizáciu priestoru. Hospodárstvo, kultúra a politika sú tri základné faktory civilizácie. Komunikačné prepojenie prvkov tohto trojediného procesu civilizačného vývoja musí mať a vždy i má konkrétne priestorové vyjadrenie.

V tomto čísle nájdete

» Ako rôzne môžu vzniknúť hranice

Dôsledky vyvolané pôsobením priestorového rozmeru moci majú synergetický efekt pri vývine štátov ako organizovaných komunit smerom dovnútra i navonok, ktorý je možné označiť ako geopolitický a sú predmetom prelínania sa záujmov viacerých vedných disciplín. Politológia, geografia, teória medzinárodných vzťahov, antropológia, a iné disciplíny vstupujú na pôdu geopolitického výskumu v momente, keď sa začínajú zaoberať výskumom priestorového rozmeru moci alebo sociálnych javov ním determinovaných. Nevyhnutnou súčasťou tohto výskumu je výskum hraníc, ktoré určujú charakter skúmaného mocenského priestoru.

V prípade, že v jednom prirodzenom priestore sa sformuje alebo existuje niekoľko mocenských centier, stále hrozí nebezpečenstvo mocenského súperenia o priestor. Predispozíciu takýchto konfliktov je práve skutočnosť existencie jedného prirodzeného mocenského priestoru, ktorý si vyžaduje fungovanie jedného mocenského centra. Existencia opačného stavu môže byť dlhodobou iba výsledkom vonkajšieho tlaku iných a silnejších mocenských centier alebo významu ich vzájomných komunikačných vzťahov.

Pod pojmom prirodzené hranice určujúce prirodzený mocenský priestor štátu rozumieme prírodné útvary zne-možňujúce alebo sťažujúce komunikáciu. Priechodnosť a účinnosť týchto hraníc, samozrejme, bezprostredne závisí od úrovne vývinu a kvality komunikačných prostriedkov, ktorými ľudstvo v určitých etapách svojho vývinu disponuje. Je však nevyhnutné uvedomiť si, že táto čistá geopolitická definícia priestoru sa dá v takejto čistej podobe aplikovať iba na počiatočné obdobie dejín ľudskej civilizácie a vzniku i formovania najstarších štátov. «

Načo je nám ďalšie Podnestersko?

Samuel Goda

autor je analytikom RC SFPA

Sú to už dva roky, čo do rodiny „kvázištátov“, teda štátov, ktoré okrem nich samých už takmer nikto iný neuznáva, pribudli dvojčičky – Donecká národná republika a Luhanská národná republika. Pribudli krvavo a ako to už chodí, obe sa obkolesili hranicami. Hranicami v rámci nezávislej krajiny. Dôsledky tejto zmeny nevieme ešte úplne presne vyčíslieť a ani predpovedať, čo všetko to môže znamenať. Vieme si to určite predstaviť. Pre príklad netreba chodiť ďaleko, podobný už v „blízkom zahraničí“ existuje.

Moldavská sovietska socialistická republika bola kedysi vyhľadávanou destináciou sovietskych dôstojníkov a úradníkov v dôchodku alebo dosluhujúcich svoje posledné roky v službe. Pomerne uvoľnená atmosféra hlavného mesta Kišiňov, pripomínajúca živý vidiek, nebola jediným lákadlom. Kišiňov ešte v polovici 19. storočia nebol provinčným mestekom, ale patril medzi najväčšie mestá Cárskeho Ruska. Trochu o jeho vtedajšej sláve vypovedá i okridlená veta Alexandra Puškina, svojho času ďalšej osoby non grata v centrách ako Petrohrad alebo Moskva, „odpykávajúcej“ si svoje vyhnanstvo v parkoch, pohostinstvách

a iných zariadeniach Kišiňova, o tom, že toto je miesto „blahodarné duši básnika“. Dobré jedlo, víno a koňak, usmievavé devy alebo pohodová rybačka na Dnestri. Nikdy to teda nebolo priemyselné centrum sovietskeho bloku ako napr. Donbas, ale skôr oddychová destinácia pre istú vrstvu obyvateľstva.

Rozpad ZSSR však znamenal pre túto multikultúrnu sovietsku republiku katastrofu. Vyústil do vzniku republiky-nerepubliky Podnestersko; sovietskeho skanzenu, pozostatku vojny medzi Kišiňovom a Tiraspolom. Podnesterská Moldavská republika je pás územia na pravom brehu rieky Dnester a z východu hraničiaci s Ukrajinou. Separatisti podporovaní Ruskom tam začiatkom 90. rokov minulého storočia vyhlásili samostatnú republiku – nie etnickú, nie národnú, republiku záujmovú. Ako tvrdia, obávali sa, okrem iného, zblížovania sa a možnej integrácie mladého

a nezávislého Moldavska do Rumunska, ktoré bolo a je vnímané ako agresor, bývalý fašistický nepriateľ. Po krátkej, ale intenzívnej vojne a intervencii ruskej 14. armády, Kišiňov nedokázal získať toto územie pod svoju administratívnu kontrolu. Odvtedy obyvatelia na ľavom brehu Dnestra žijú v krajine s tromi oficiálnymi jazykmi – moldavským (písaným v cyrilike), ukrajinským a ruským –, nízkym HDP, Rusmi dotovanými energiami a nejasnou budúcnosťou. Väčšina obyvateľov disponuje ukrajinským, ruským, moldavským, rumunským, bulharským, izraelským, ale aj tureckým pasom. Často všetkými zároveň. Podnesterský pas, ktorým samozrejme hrdo disponujú tiež, totiž nie je medzinárodne uznávaný. Tak ako Podnestersko. A to ani v Rusku, ktoré je za jeho vznik spoluzodpovedné.

Ich hraničný priebeh z Moldavska (t. j. z krajiny, ktorá hraničný priebeh neuznáva) som si otestoval osobne. V maršrutke plnej rôznych osudov – študentov vracajúcich sa na víkend domov, gastarbajterov chodiacich na týždňovky do Kišiňova, „bábušiek“, ktoré išli navštíviť rodinných príslušníkov na pravom brehu

SFPA
Slovak Foreign Policy Association

© Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o.

IČO: 360 77534

Staromestská 6/D
811 03 Bratislava
tel: +421 2 54433151
www.sfpa.sk

Editor: Peter Brezáni

Tlač: ADIN, s.r.o

Periodicita: štvrťročník

Dátum vydania: 31.10.2016

Cena: zadarmo

Nešlo jazykovou korektúrou.

ISSN 1338-1229

EV: 5341 I 16

Program SK08 – Cezhraničná spolupráca:
„Slovensko – Ukrajina: Spolupráca naprieč hranicou“

Zdieľanie know-how pre lepší manažment schengenskej hranice medzi Slovenskom/Ukrajinou a Nórskom/Ruskom

Vychádza v spolupráci a s podporou:

Centrum pre strategické PARTNERSTVO
Центр стратегічного ПАРТНЕРСТВА

Projekt je financovaný z grantu Nórskeho kráľovstva prostredníctvom Nórskeho finančného mechanizmu. Spolufinancované zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.
www.norwaygrants.org

– som sa za 25 lei ocitol na hranici, ktorá oficiálne neexistuje. V cyrilike som vypísal dotazník určený pre tých zo vzdialeného zahraničia, chvíľu počkal, kým usilovný úradník s veľmi vážnym výrazom na tvári moju žiadosť spracuje vo Windowse 95, dostal som priepustku do večera daného dňa a vybral som sa spoznávať Tiraspol. Takúto procedúru som absolvoval niekoľkokrát a musím povedať, že vždy hladko.

Na jednej z mojich ciest z Podnesterska autom nás zastavila hliadka aj na „moldavskej strane“. Po obligátnych otázkach o našich zámeroch na oboch stranách Dnestra sme po dvoch minútach už uvoľnene diskutovali o domácich pomeroch a víne. Využil som to a požiadal ich o fotografiu na hraničnom priechode, ktorý vedie cez most. Vyhoveli mi len čiastočne a z bezpečnostných dôvodov som si mohol odfoťiť len horizont Podnesterska. Podobné to bolo aj na podnesterskej strane i keď nie až tak uvoľnené. Aj tu je fotografovanie zakázané, ale moldavský horizont odfoťiť môžete. Ťažko sa mi predstavovalo, že toto je tá hranica, kde sa kedysi platili úplatky, aby sa človek dostal dnu alebo von? Že tu prebiehali tie síce relatívne krátke, ale intenzívne boje?

Cestujúci sú tu povinní zastaviť, prejsť kontrolou. Ale dlhé kolóny áut tu nestoja. Keď nie ste z Podnesterska, idete si tam kúpiť maximálne koňak na oslavu. Veľa koňaku. „Colníci“ sú ozbrojení, na

polceste stojí tank a ruskí mierotvorcovia. Ale ozbrojené potýčky tu nie sú. Už dávno to nie je tá nebezpečná militarizovaná zóna. Už to dávno nie je ani tá vyspelá priemyselná časť Moldavska.

Tak ako v Moldavsku samotnom ani tu mladí nevidia žiadnu budúcnosť. Nemajú prácu, majú biedne vzdelanie. Nemajú čo robiť a dusia sa na tom malom kuse územia, ktoré tak pyšne označujú za svoje. Kto mohol, odišiel. Kto nemohol, ešte len odíde. Z politických špičiek, ekonomických elít, ale aj časti radové-

ho obyvateľstva sa rýchlo stal kolos čierneho obchodu, pašovania, vydierania za účelom rýchleho zbohatnutia. Z druhej strany Dnestra sa na to pasívne pozerajú, hovoria o jednej krajine, ale ak je to výhodné, tak sa do pochybného biznisu radi zapoja. „Administratívna línia“, ako sa moldavská vnútorná *de facto* hranica nazýva, oddeľuje to, čo sa postupom času stalo nelegálne, prepašované, zabudnuté, zastarané, vyhovujúce vyvoleným a bez vízie budúcnosti.

Je toto lekcia pre Doneckú národnú republiku a Luhanskú národnú republiku? Územie, kde nebudú platiť žiadne medzinárodné normy? Podnestersko bolo rozvinutejšou časťou Moldavska, tak ako Donbas na Ukrajine. Počtom obyvateľov, rozlohou ale aj ekonomickým vplyvom a politickou dôležitosťou je Donbas niekoľkokrát väčší ako Podnestersko, a preto je podľa niektorých ťažké tieto dva prípady porovnávať. Obávam sa však, že podnesterský „syndróm“ v podobe korupcie, pašovania, čiernej ekonomiky a vydierania bude na Donbase rovnako umocnený a znásobený. Vytvorenie umelej vnútornej hranice a existencia neuznaného separatistického štátu nepriniesla a neprinesie žiadne pozitíva. Stačí sa pozrieť na 25 rokov overený príklad. Je to len deliaca línia vybudovaná na strachu z neopodstatneného. Zhrnúť by sa dala táto skúsenosť takto: „Zdes ľudia privykli žiť po ponjat-jam, nado žiť po zakonu.“

Šoféri a posádky ich dvojkolesových miláčikov s dokonale vylešteným chrómovaním, nových aj tých na hranici technickej spôsobilosti, či dodávok a autobusov boli na hranici našimi každodennými spoločníkmi. Boli pre nás dôležitým mienkotvorným elementom bohatým na rôzne skúsenosti; prevažne negatívne. Okrem tých hundrajúcich na chod hranice sme stretávali i tých, ktorí s výrazne rozpačitým a nasrdeným pohľadom hľadeli do diaľky na kolóny, nechápavo sledovali kontroly a bedákali nad kvalitou voľného pohybu osôb v EÚ. Tí však neboli primárnou vzorkou pre náš výskum. Hraniční poblúdenci sa nájdu na hranici denno-denne; slepo oddaní na ceste do Maďarska GPS navigácií s prednastavenou najkratšou trasou sa priplietli na schengenskú hranicu, kde už taká voľnosť, akú v EÚ očakávajú, nie je. Osobnou katastrofou pre posádky bolo, keď na to prišli až po hodinách čakania a aj to len cestou na sociálne zariadenie. Čo už, keď sa bezbreho spoľiehame na technológie a ich *user-friendly* prednastavenia.

Ale späť k našej vzorke. Na prevape nie nás všetkých sme zistili, že niektorí ľudia – tak Slováci, ako aj Ukrajinci – dokážu oceniť náročnosť práce službukonajúcich príslušníkov. Aj keď sme prišli na to, že tie najväčšie slová pochopenia i obdivu sú hlavne z radov vyslúžilcov z hranice. Na procedúre, ktorú realizujú na slovenskej časti hraničného priechodu viacerí oceňovali jej prehľadnosť a osobitne to, že službukonajúci prístupujú k vozidlám. Na ukrajinskej strane si to musia poctivo „obehať“ sami. Pre nezorientovaného „bežca“ je to neľahký prekážkový beh v prostredí, ktoré je samo o sebe stresujúce.

Hraničný priechod sme mali možnosť vidieť aj počas náporu cestujúcich v posledný víkend mesiaca august. Respondenti vypichli aj to, že formálne procedúry majú aj svoj ľudský rozmer, t. j. že posádky vozidiel s dieťaťom do jedného roka boli v kolóne posúvané na prednostné odbavenie, a to aj s použitím pruhu pre diplomatov.

Prirodzenou ľudskou vlastnosťou je porovnávať. Deje sa to aj na tejto hranici. V priestore medzi krajinami, ktoré sú si v istom zmysle blízke, no zároveň

podstatne vzdialené. „Len sa pozrite tam a tu, ako tie budovy vyzerajú. Tu moderná budova, hodná vstupu do EÚ a tam? Stavenisko s príľahlým kontajnerovým mestečkom, hodné ...“ Netreba veľkú predstavivosť na domyslenie si výrazu, ktorý padol z úst ukrajinského cestujúceho na margo ukrajinskej časti hranice. Táto parafráza neodzrkadľuje nejaký jasný a už vôbec nie väčšinový názor, je epizodická, absolútne subjektívna a porovnáva. To však platí i o pozitívach. «

Projekt implementujú

Follumsvei 31, 9509 Alta
Nórsko
tel: +47 77 64 40 00
web: www.uit.no

Kampus v Kirkenes je vzdelávacia a výskumná jednotka Nórskej arktickej univerzity v Tromsø. Nachádza sa na hranici s Ruskom a logicky sa preto špecializuje na spoluprácu s ruskými univerzitami, vrátane Murmanskej štátnej univerzity humanitných vied. Ponúka individuálne on-line kurzy a internetové štúdium v odboroch cezhraničná spolupráca, geo-ekonomický a regionálny rozvoj. Prebiehajúci výskum sa zameriava na základné problémy po-

hraničnej oblasti a je vykonávaný v rámci nórsko-ruského partnerstva.

Koncept cezhraničnej spolupráce a európskeho regionálneho rozvoja je kľúčovou agendou Kampusu v Kirkenes. Nóri tak môžu ponúknuť (pre schengenskú hranicu s Ruskom) nové nápady na cezhraničnú spoluprácu, na zjednotenie pohraničného obchodu a intenzívnejšiu kultúrnu výmenu. «